

Marjanucz László

Kossuth municipalizmusa

Széchenyinek válaszulva mondta 1841-ben, hogy a megyei rendszert százezrekkel együtt olyan institúciónak tartja, melyet a világnak semmilyen más intézményével nem cserélné fel. Kossuth ezzel a grófnak arra a vádjára válaszolt, miszerint ő a franciás közigazgatás híve lenne, s mint ilyen az „egybepontosítás” társadalmi eszközei helyett az államelvű központosítást szorgalmazza.¹ Kossuth tagadta, hogy bármi köze lenne a helyhatósági életet elsorvasztó centralizációs elképzelésekhez, de tény, hogy Széchenyinek a „gondolategyesítés” érdekében javasolt központosító vállalkozásait (Casino, Lóverseny) hatékonyabb eszközökkel kívánta helyettesíteni. Szerinte a megyei nyilvánosság és az országgyűlés politikai, közigazgatási kapcsolatai a törvényhatóságok közötti szabad érintkezés, de mindenek előtt a felelős saját ideális alternatívái a Széchenyi által támogatott egyesítési formáknak.²

Kossuth a municipalizmust közigazgatásilag tágabban fogta fel, a vármegyei önállóság mellett idesorolta a szélesebb autonómiával rendelkező városi önkormányzatokat is.³ Hogy mégis a megyéket tekintette az önkormányzatiság valódi letéteményeseinek, annak oka, hogy a városok hatósági jogainak gyakorlása a polgárok tömeges kizárására épült, s a hatalomépítés oligarchikus formáit valósította meg. Éppen ezért Kossuth a szabad királyi városokat tulajdonképpen nem is tekintette szabadoknak, mivel azok viszonyai megakadályozták egy önálló, politikailag független polgári rend kialakulását.⁴ Szemében a királyi városok politikai függése a Helytartótanáctól és gazdasági függése a Kamarától ezen önkormányzatokat az udvari politika engedelmes eszközévé tette. Ellenben a megyéket olyan intézményeknek tekintette, melyben tér nyílt az észnek és a szívnek. A honvédelem eszközéből előbb jogszolgáltató közösség, később – a XVIII. században – közjogi alapokon nyugvó közigazgatási és adminisztratív szervvé változott.⁵ Ez utóbbi jellege tette a megyét különösen értékes intézménnyé, hisz nemzeti irányítású országos végrehajó hatalom híján, a megye volt az egyetlen nemzeti ellenőrzés alatt működő testület, melynek végrehajtói jogosítványai voltak.

Kezükben volt nem csak az igazságszolgáltatás és közigazgatás, hanem az adóbehajtás és újonc állítás, tehát a teljes „nervus rerum gerendarum”. Az utasítás-adásban rejlő jog révén részese a szuverén törvényhozásnak. Gyűlései nyilvánosak voltak, melyeken korlátlan szólás-szabadság uralkodott, s ennek nagy szerepe volt a közszellem ébrentartásában.

Mindezen jogokat és tevékenységet tekintve jutott mind Kossuth liberális szemlélete, mind Dessewffy Aurél konzervatív meggyőződése arra az álláspontra: „*A megyék municipális jogai alkotmányunk alapját, nemzetiségünk kezességét teszik, ammyira, hogy míg megyei szerkezetünk megmarad, érjen bármilyen csapás, alkotmányunkat mindig visszaszerezhetjük.*”⁶

Érdekes, hogy a Kossuth–Széchenyi polémiaiban tükröződő központosítási alternatívák (a megye útján való központosítás, illetve a társadalmi centralizmus) közül a konzervatívok a megyekultusz híveiként mutatkoztak.

Maga Kemény is elismeri, hogy Kossuth kompetenciája megyei és alkotmányos kérdésekben sokkal biztosabb szakmai alapokon állt mint Széchenyié.⁷ Kossuth a társadalmi központosítás elméletével szemben a megyei rendszer összetett funkcióját emelte ki. Egyik lényec-

ges feladata negatív természetű, s az alkotmány védelméből áll (*vis inertiae*). De Kossuth a korszerű haladás eszközeit is a megyében látta, amennyiben azok az országgyűlésen gáncsoskodó főrendekkel szemben, tágabb helyi hatáskör birtokában a törvényhozásra tartozó dolgokban is a haladás tényezőiként léphetnek fel.⁸

Szerinte a nélkülözhetetlen reformok megvalósítása elsődrendűen attól függött, hogy a megyét mennyire tudják a nép mindennapi életéhez közelebb vinni, a jogosítványok körét szélesíteni.

Tulajdonképpen ez volt az a pont, ahol a municipalizmus két nagy táborra, a konzervatívok és a Kossuthot követő liberálisok szembekertültek egymással.⁹ Kossuth ugyanis az érdekegyesítés gondolatának megfelelően gyarapítani kívánta az alkotmány részeit. Részben úgy, hogy a már a sáncokon belül levők (városok) jogait tényleges szankcióval felruhazza, részben úgy, hogy a magyar társadalom szabad, de jogtalan csoportjait (honorátorok, szabad községek) a megyék útján beviszi az alkotmányosságra.¹⁰ Véleményét a következőkkel indokolta: „*nem akadhat a középkori feudalizmus iránti sympathiával annyira telített ember, ki ne látná hogy azon mystificationnak mintha a nemesség az ő világ patriarcháiként képviselné a parasztságot, ideje lejárt.*”¹¹

Ez persze még nem a modern polgári népképviselőt elve, hanem annak egy magyar formába öntött változata, mely a megyegyűléseket akarta a szabad és megváltott községek képviselőivel kibővíteni a nemességi fejenkénti szavazásának egyidejű megőrzése mellett. A királyi városok szaporítását éppen a megyei képviselőrendszer perspektívájából ellenezte, mert minden királyivá emelt város leemelt tag a megye testéről.¹² Kérdés persze, hogy az így megerősített megye, mely továbbra is a köznemesség politikai és társadalmi foglalatára maradt, milyen mértékben volt érdekelt és elkötelezett a társadalmi reformok végrehajtásában?

Dessewffy Aurél a megyei autonómia töretlen híve intézett előbb kemény támadást Kossuth tervezett statutárius jog kiterjesztése ellen, melyek részeként néhány megye saját hatáskörben választói joggal ruházta fel a honorátorokat. Dessewffy ebben a tényben a törvényalkotási joggal felruházott alkotmányos tényezők (fejedelem és nemzet) jogainak a kijátszását, a politikai jogokkal való felruházás megyei hatáskörbe vonását látta, ami alkotmányverset.¹³

Kétségtelen, hogy a magyar megyék tág jogköre nehezen volt összeegyeztethető a központosított monarchia eszméivel, a magyar államiság eredeti koncepciójával. De Dessewffy tévesen azonosította a monarchiát az állami hatalom szilárdságával, egyrészt, mert a monarchiának léteztek nem csak egységes, de szövetséges válfajai is, másrészt azért, mert az USA köztársasági alkotmánya nem zárta ki az elnök erős hatalmi jogkörét. Tehát téves az az állítás, mely a monarchia és köztársaság közötti különbséget a szilárd és hatalmas monarchia illetve a demokrácia által gúzsba kötött gyenge központi-elnöki hatalomban vélte felfedezni.

Ismeretes, hogy a Római vagy Velencei Köztársaság olyan szilárd hatalmi alakulat volt, mely akár az önkényuralom egy nemének is felfogható. Sőt, a legistábbnak nevezett amerikai demokráciában a személyes uralomnak olyan gyakorlata valósulhat meg Jackson elnök idején, mely reális hatáskörön túl, a tömegekben élvezett népszerűsége segítségével tökéletes demokrata imperializmusba torkollott.

Ezeket tehát Dessewffy rosszul értelmezte, de nem vette figyelembe a megyei túlhatalom történeti okait sem. Azt tudniillik, hogy a kormányzati akció szinte teljes hiánya a

török időkben párosulva az osztrákok illetéktelen befolyásával, illetve a főrendiház mind erősebb gátló szerepével szükségképpen vezetett el a törvényhatóságok nagyobb térfoglalásához.¹⁴ Ez a térfoglalás kétségtelen visszaélés az írott jog szempontjából, hisz törvényhozási jóváhagyásra szoruló üdvös intézkedéseket próbált megyei hatáskörben keresztülvinni, de egyszerűsített kényszerű precedensként is felfogható. A konzervatívok nem tudták elfogadni Kossuthnak e vélekedését, s a megyéket a kormányzati institutciókat romboló, a modern közigazgatási formákat kiszorító hatásai miatt reformálni kívánták.¹⁵ Nem tudták elfogadni a Kossuth által javasolt statutárius jogot, mert abban a svájci kantonok föderatív viszonyaihoz hasonló állapotok előképét látták. Márpedig a hon egysége mindennél előbbrevaló szempont. De kifogásolták azt is, hogy a megyerendszer eltűrte: országosan fontos politikai kérdések felett megvesztegetett nyers erők határozzanak. Sem a konzervatívok, sem a centralisták nem akceptálták a tudatlanság alkotmányos jogát, s különösen nem a szabadalmas tudatlanságot, mely nemes levelei miatt uralta a megyei közéletet.¹⁶

Dessewffy szerint nincs szükség arra, hogy a megyék a törvényhozás jogait bitorolják, mert a konzervatívok elfogadták a haladás gondolatát, s belenyugodtak kiváltságaik fölálldozásába, s ezért erkölcsileg is igazolhatatlan az alkotmány ily durva megsértése.

De Kossuthék továbbra is az arisztokráciában és a kormányzatban látták a haladás legfőbb akadályait, s ezért nem voltak válogatások az eszközökben, melyekkel a nemzetet a hátramaradottságból kiragadni vélték. Ezt a célt – tudniillik a nemzet felemelését – nem áldozták fel az alkotmányos formáknak pusztán azért, mert a jog és szigorú törvényesség politikai megkerülésével esetleg megingathatták cselekedeteik erkölcsi alapját.

Dessewffy Aurél, aki pedig modern konzervatívként távol állt a hagyományos előítéletek kultuszától, erkölcsi alapokról támadta Kossuthot: hogy tudniillik az haladásnak kereszti el a jogsértést, tudományos elméletté avatja a municipiumok mindenhatóságát, lábbal tiporja a fennálló jogos érdekeket, miáltal egymásra uszítja a társadalmi osztályokat.¹⁷

Dessewffy többek között épp Kossuth municipalizmusában mutatta ki, hogy a Pesti Hírlapnak nem csak modora és taktikája hibás – mint vélte Széchenyi –, hanem elvei is hibásak. Ilyen tarthatatlan vonásnak tekintette azt, hogy Kossuth nem vett tudomást a törvényes hatalom jogairól a megyék irányában. Csakhogy Dessewffy pedig semmit nem mondott a törvényes hatalom jogainak korlátozásáról, teljesen figyelmen kívül hagyta az esetleges kormányzati túlkapasokkal szembeni alkotmánybiztosítékok igényét. Kossuth is követett el hibát a megyerendszer védelméért folytatott küzdelemben. Ő ugyanis tagadva a megyék státutumok útján szándékolt törvényhozási centralizációját, a kormányzat alkotmányos befolyásának paralízisét a jogszerűség határai között megvalósuló új hivatásra helyezte a hangsúlyt. Felmondták az engedelmesség dicsőségét, s a modern társadalmi alkotások útjára léptek.¹⁸

Kossuth azonban azt hitte, hogy a konzervatívok megyeellenes támadásait azok alkotmányos garanciális funkciója motiválja, esetleg saját személye. Pedig a konzervatívok épp ezen útnak és törvényesnek mondott megyei hivatás támadásán keresztül a szabadelvű népképviselési fordulatnak kívántak elebe vágni. Kossuth tehát az autonómia-törekvés antionomarchikus és antikonsztitucionális jellegét igyekezett tagadni, miközben a konzervatívok az egész kérdést ügyesen a politikai statusteoróriák általános mezéjére vitték.¹⁹

Nagyon nehezen lehetett ebben a kérdésben igazságot szolgáltatni, hiszen a sajátos magyar gyakorlat alig volt beilleszthető az európai elméletekbe. Még leginkább analógnak vehető angol példától is lényegesen különbözött a magyar megyék két összefüggő attribútuma:

1. hogy tudniillik ők a végrehajtó hatalom törvényes orgánumai, 2. de egyszersmind a törvények őrei is. Ebben a szervezetben nehezen érvényesíthető a hatalom megosztásának elve, hisz a közvetlen – megyei – végrehajtó szinten, a hatalomgyakorló tisztviselőkar nem volt elválasztva a döntést hozó testületektől. Ebből adódott, hogy a megyei élet speciális gyakorlati kérdéseit nem lehetett megoldani az általános teóriák eszközeivel. Ahogy Kossuth mondta: ez olyan lenne, mintha rőffel mérnénk a gabonát.

A megoldás Kossuth szerint a statutárius jog törvényesítése lehet. Miután a megyék olyan önálló municipiumok, melyek egyrésztől a törvényhozó hatalom részei, másrésztől a végrehajtó hatalom orgánumai, harmadrészt a törvények őrei, s végül közigazgatási törvényhatóságok – ebből természetesen következik a statutárius hatalom igénye.²⁰ Hogy ez ne abszorbeálja a státushatalom egyéb ágait, határt kellett szabni a municipiális hatáskörnek: mégpedig úgy, hogy törvény ellen statútumot alkotni nem szabad.

Elég általánosnak tűnhet ez utóbbi megszorítás, de következetes betartása kiiktathatta a föderalizmus veszélyét, hisz a király szentesítési joga alkotmányos egyensúlyi elem, másrészt nálunk nem volt olyan szövetséges törvényhozás, mint az USA-ban, ahol az egyes státusok beligazgatásába egyáltalán nem avatkozhatott be. Míg Magyarországon a megyéknek bármely statútuma azonnal elvesztette minden erejét mihelyest szemben találta magát a törvényhozás akaratával.

Kossuth megye-konceptióját más alapokról támadták a centralisták, saját elvbúráit.²¹ Többek között ez a támadás láttatta be Kossuthat, hogy a megyei rendezésnek sokkal korszerűbb módját kell kidolgozni, mint a statutárius jog, mert az hosszabb távon mégiscsak az állami felbomlás tendenciáját erősíti.

Különösen élesen vetődött fel a kérdés a nemzeti állam eszméjének erősödésével párhuzamosan. A konzervatívok megye-elképzelése az alkotmányos tényezők zavartalan együttműködéséből indult ki. Annak biztosítása az anyagi és szellemi kifejlés előfeltétele, ami a jelenlegi megyei autonómia kormányval szembeni korlátozását írja elő. Kossuth ellenben 1844-ben felvetette a magyar formákhoz szabott valódi népképviselőt elvét. Ez szerinte nem más, mint szabadság és alkotmányos jog minden inagarnak, a szabadság gyökeréből hajtó nemzeti jólét.²² Ha azonban ez a népképviselő, akkor minden lépés az alkotmányos szabadság közös élvezete irányában egyben halálos dőfés a municipiális szervezet ellen, mely akkori formájában éppen nem kedvezett az egyéni szabadságnak, de útját állta az erők egyesítését föltételező demokratikus fejlődésnek is.

A kérdés ezentúl tehát így hangzott: lehet-e képviselői rendszer behozatalával a megyei rendszert az alkotmányos szabadság érdekében konzerválni. Ha minden gyökeres rendezésnek a szabadság és nem a szabadalom az alapja, akkor az úgynevezett incapacitások kirekesztésére építő konzervatív rendezési terv lehet, hogy csökkentette volna a hirtelen támadt szabadság zavaros elemeit, de megerősítette volna a taktusrá mozzatott szolgaság békenyugalmát.²³ Ez már csak azért is elfogadhatatlan volt Kossuth számára, mert a nem nemes tényezők cselekvőképessé tételének konzervatív ellenzése implicité magában foglalta a nemesi tömegek kirekesztését is. Így kapcsolódott össze az autonóm municipiáliság történeti értéke az egyéni szabadság igényével. Ebben az összefüggésben az autonómia nem más mint a törvényesen előírt korlátok közötti szabad cselekvés lehetősége minden egyén számára. A municipium csak így felelhetett meg annak az elvárásnak, hogy azok a szabadság orgánumai legyenek.

Továbbra is problematikus maradt azonban, hogy az így átszervezett megyei autonómiák hogyan illeszthetők bele a polgári parlamentarizmus kereteibe. Ezt a kérdést legélesebben a centralisták vetették fel. A centralisták törekvése ugyanis a magyar nemzeti állam eszméjét valósággá tenni, amit a nemzeti erők állami szintű központosításával, a polgári parlamenttel és felelős kormánnyal kívántak elérni. Most derült ki, hogy Kossuth a municipalizmus kérdésében sokkal közelebb állt a konzervatívokhoz, mint a doktrinerekhez. Előbbiekkel csak annyiban különbözött, hogy Kossuth a megyék segítségével remélte a reformokat a kormány ellenére is keresztülvinni, míg a konzervatívok azt hitték, hogy a municipalizmus fenntartásával konzerválhatják a rendi alkotmányt, a kiváltságok rendszerét. A célok tehát különböztek, de az eszköz ugyanaz maradt.

A centralisták viszont nagy fába vágták a fejszéjüket, mikor ki akarták a magyar közvéleményből irtani azt az előítéletet, hogy igazi alkotmányos élet csak a törvényhatósági szervezetekben lehetséges.²⁴ Úgy gondolkodtak, ha a megyei szerkezet összefér a célbavett haladással a megye anélkül is fejlődési faktor lehet, hogy lényegesen változatlanának rajta. Ellenben ha az ellenkezője igaz, akkor vagy le kell mondani a haladásról, vagy be kell ismerni a megye célszerűtlenségét, s meg kell azt szüntetni. Az alternatívát akként döntötték el, hogy municipiális szerkezet és haladás egymást kizáró fogalmak, mert alkotmányos országban a haladásnak három föltétele van. Úgy mint: 1. jól rendezett törvényhozás, 2. rend, 3. szabadság. Az elsőről nem lehet szó ott, ahol az országgyűlés nem az egész nemzetet képviseli, ahol a közigazgatás egysége és felelőssége hiányzik. De gyöngye lábon áll az egyéni szabadság is ott, ahol az ötvenkét megye önkényétől függ, ahol ugyanazok a testületek gyakorolják a közigazgatást és igazságszolgáltatást, melyek a törvényhozásra is döntő befolyással bírnak.

Megcáfolták azt az érvet is, mely szerint a megye azért nem helyettesíthető alkotmánybiztosítók, mert az állami függetlenséget csak a nemzetiség fenntartása biztosítja, a nemzetiség fenntartására pedig nincs alkalmasabb eszköz, mint a megye. Ezzel szemben Eötvös kimutatta, hogy Magyarországon csak a törvényhozás lehet magyar, éppen ezért a magyarság helyzete annál szilárdabb, mennél nagyobb ama befolyás, melyet a törvényhozás az ország egyes részeire gyakorol.²⁵ A megyei szerkezet, mely épp a törvényhozási befolyást gyengíti, a magyar nemzetre csak veszedelmes lehet.

Jól látta Kossuth, ha fenntartás nélkül elfogadja e nézeteket, ugrást hajt végre a sötétbe. Az adminisztrátori rendszer idején lemondani a nemzeti ellenállás leghatékonyabb intézményéről egy liberális idea kedvéért, legalábbis kockázatos lett volna. Amikor Kossuth 1848-ban mégis elfogadta a felelős kormányzat elvét, akkor teljes joggal lehetett hinni, hogy az osztrák befolyás a magyar kormányszékekre végleg megbukott. Ebben a helyzetben kisebb kockázattal lehetett a kormánynak több hatalmat adni, mint a megyének. Kossuth azonban felelős miniszterként is megmaradt azon a véleményen, hogy a minisztérium felelőssége csak addig alkotmányos, míg nem számolja fel a municipiális alapjait. A szabadságnak ugyanis nincs nagyobb ellensége, mint a túl sok kormányzás, mely megbénítja az egyén, a család, a közösség maga körében végzett szabad mozgását.²⁶

Ha most a modern francia államélet szempontjai felől közelítünk e vitához, megállapíthatjuk, hogy az önkormányzat nem egyéb, mint az egyéni szabadság elvének alkalmazása a községekre, vagyis az államon belül lévő területi jellegű tagozatokra. Decentralizáció, s mint ilyen a meglévő állami akarategység ellentéte, hisz természeti jognak tekinti, hogy jogsértés nélkül saját ügyei intézését egyetlen szabad lénytől sem lehet elvonni. Tehát eszerint az ön-

kormányzat semmitféleképp az államtól átruházott, az államból származó hatalomkör. Eötvös fölfogása átveszi Rousseau elméletét, az önkormányzati jogot a közösségek veleszületett jogának tekintette.

Pedig a modern államelmélet az önkormányzatot az állami végrehajtó hatalom részének tartja, nem másnak, mint az állam kormányzatában és közigazgatásában való közreműködésnek.²⁷ Eötvös nem helyezett kellő súlyt arra, hogy a megyei intézményeknek sokkal lényegesebb vonása volt az, hogy benne országos feladatok oldattak meg, mint az, hogy saját ügyeiben törvénykezzen. A megye fogatkozása nem abban állott, hogy országos ügyekkel foglalkozott, hanem hogy azt törvényhozói s nem közigazgatói minőségében tette. Másrészt az országos kormányzat végrehajtó hatalmát nem megosztani, hanem kisajátítani akarta. A modern önkormányzat nem azonos sem Kossuth, sem Eötvös elképzelésével, mert az nem az államtól független hatalmi szerv (mint az egykori vármegye volt de facto) de nem is a helyi testületeket a természet jogán megillető eredeti, az államtól idegen hatalmi kör. Hanem ellenkezőleg, az állam végrehajtó hatalmának szerves kiegészítő része.

Jegyzetek

1. Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól. Pest, 1841. 41. p.
2. Uo. 43. p.
3. Kossuth Lajos Hirlapi Czikkei I. köt. S. a. r.: Kossuth Ferenc. Bp., 1906. 181. p. [a továbbiakban: *Czikkek*]
4. Czikkek, I. – Városi szavazatjog I. 193. p.
5. Kmetty Károly: A magyar közjog tankönyve. Bp., 1907. 438. p.
6. Gróf Dessewffy Aurél Összes Művei. S. a. r.: Ferenczy József. Bp., 1887. 18. p. [a továbbiakban: *Dessewffy*]
7. Kemény Zsigmond: Forradalom után. Pest, 1850. 112. p. [a továbbiakban: *Kemény*]
8. Kossuth Lajos Összes Munkái. VI. köt. S. a. r.: Barta István. Bp., 1966. 453. p.
9. Beöthy Ákos: A magyar államiság fejlődése, küzdelmei. II. köt. Bp., é. n. 103. p. [a továbbiakban: *Beöthy*]
10. Kossuth Emlékkönyv. I. Bp., 1952. 25. p.
11. Beöthy. II/2. 53. p.
12. Czikkek, I. 350. p.
13. Dessewffy, 108. p.
14. Ember Győző: Az újkori magyar közigazgatás története. Bp., 1946. 523. p.
15. Dessewffy Aurél, 1887, 59. p.
16. Kemény, 77. p.
17. Dessewffy, 20. p.
18. Czikkek, I. 242. p.

19. A Magyar Nemzet Története, 9. köt. Szerk.: Szilágyi Sándor. Bp., 1897. 520. p. [a továbbiakban: *A magyar...*]
20. Czikkek, I. 237. p.
21. Eötvös József: Reform és hazafiság. I. köt. Bp., 1978. 382. p. [a továbbiakban: *Eötvös*]
22. Kossuth Lajos Czikkei II. köt. S. a. r.: Kossuth Ferenc. Bp., 1911. 231. p. [a továbbiakban: *Czikkek II.*]
23. Czikkek, II. 229. p.
24. A magyar... 643. p.
25. Eötvös, 378. p.
26. Beöthy, II. 258. p.
27. Csekey István: Magyarország Alkotmánya. Bp., 1943. 198. p.

Gróf Dessewffy Aurél, a „fontolva haladók” konzervatív reformirányzat vezetője, akivel Kossuth a municipiumok kapcsán is ütköztette eszméit
Franz Eybl közmetszete